

Лекциянын темасы:

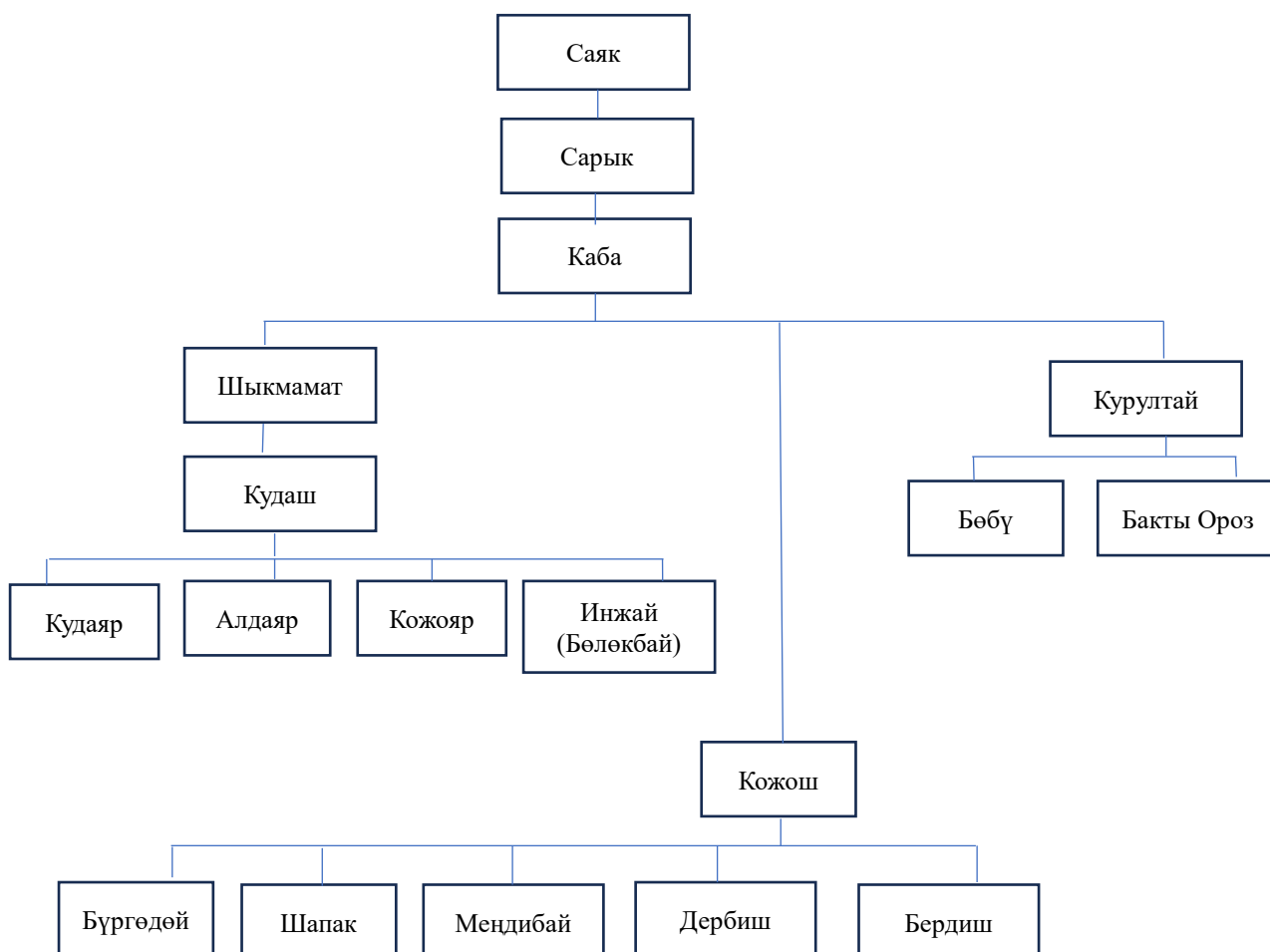
Улут лидери, улут Баатыры пассионардык инсан

Жусуп Абдрахманов (1901–1924): Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн идеялык пайдубалын түптөгөн муундун өкүлү

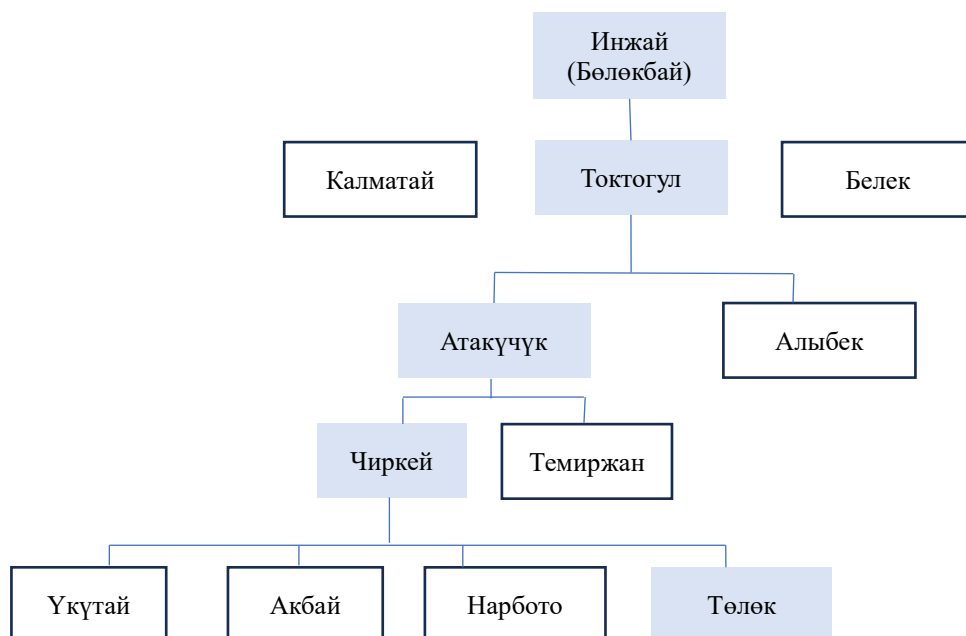
I. Киришүү бөлүм

Жусуп Абдрахманов — кыргыз элинин XX кылымдагы тагдыр чечүүчү доорунда пайда болгон жаңы муундун өкүлү. Ал Совет доорунун башындагы саясий, социалдык жана маданий өзгөрүүлөрдүн алкагында кыргыз мамлекеттүүлүгүн калыбына келтирүү, элдин тең укуктуулугу жана билим аркылуу өнүгүү идеясын көтөргөн инсан болгон. Ж. Абдрахмановдун ата теги боюнча так маалыматтар жокко эсе.

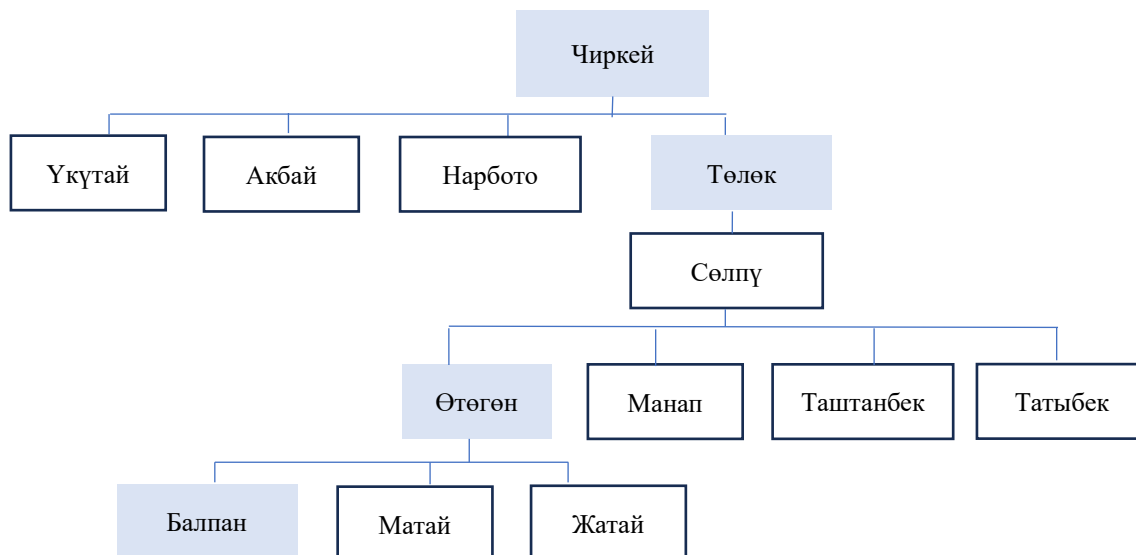
Болочоктогу саясий ишмердин атасы — Абдрахман Балпан бий жана болуш болгон. **Жусуп Абдрахмановдун түпкү ата тегинин таралыш түзүмү**

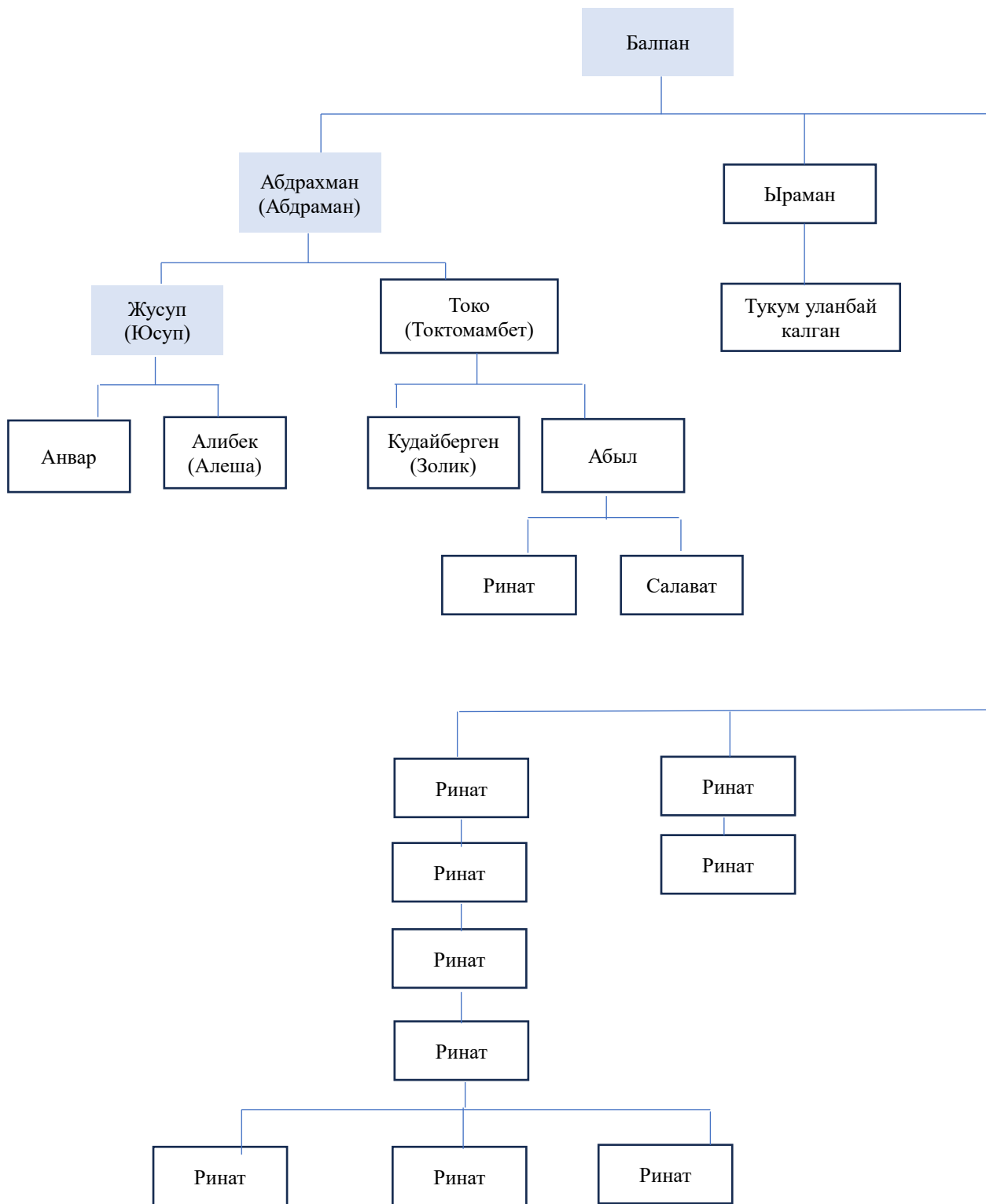
Инжайдан (Бөлөкбай) таралган тукумдар

Чиркей атадан таркаган тукумдар

Балпан ажыдан тараган уулдар

1901–1924-жылдар анын дүйнө таанымынын жана саясий көз караштарынын калыптаныш мезгили катары өзгөчө мааниге ээ.

1. Балалык чагы жана билим алуу (1901–1918)

Көчмөн кыргыздардын үй-бүлөлүк таалим-тарбиясы кылымдардан бери ата-бабалардын улуу мурас катары сакталып келген салттуу үрп-адаттарына, баалуулуктарына негизделген. Жусуптун балалык чагы ошол доордо жашаган көчмөн кыргыздардын жашоо тиричилигинин, каада-салтынын шартында өткөнү талашсыз.

- **Баштапкы билими:** Молдо мектебинен жана андан соң орус-тузем мектебинен билим алган. Бул мезгилде ал эки дүйнөнүн — салттуу мусулман жана орус маданий дүйнөлөрүнүн — ортосундагы айырмачылыктарды талдап аңдап, өз көз карашын калыптанга баштайт.
- **Тил үйрөнүү:** Жаш кезинде орус, татар жана өзбек тилдерин өздөштүргөн. Бул анын кийинчерээк саясий ой жүгүртүүсүнө чоң таасир эткен.

☉ Калыптануу фактору:

Орус тилин билүү жана шаардык билим чөйрөсүнө кирүү анын аң-сезимин кеңейтип, кыргыз коомунун артта калышынын себептерин илимий түшүнүүгө шарт түзгөн.

2. Революциялык окуялардын таасири (1917–1920)

- 1917-жылдагы **Февраль жана Октябрь революциялары** жаш Абдрахмановдун дүйнө таанымына чоң бурулуш алып келген.
- Ал жергиликтүү жаштар кыймылдарына катышып, адилеттик, теңчилик, билим берүү жана улуттук өз алдынчалык идеяларын жактаган.
- Бул мезгилде ал «**жаштар аркылуу элди ойготуу**» идеясын жактап, жаңы кыргыз интеллигенциясынын катарына кошулат.
- 1919–1920-жылдары **Комсомол уюмдарына** катышып, элдик агартуу иштерине тартылат.

▣ Идеялык багыт:

«Элге кызмат кылуунун эң бийик формасы — аны билим менен куралдандыруу жана өз тагдырын өзү аныктоого үйрөтүү» — деген принцип анын жашоосунун ураанына айланган.

3. Саясий ишмердүүлүктүн башталышы (1920–1924)

- 1920-жылдарда ал Түркстан АССРинин курамында иштеп, жаңы башкаруу системасын үйрөнүп, **улуттук автономия маселеси** боюнча активдүү позиция кармаган.
- 1921–1922-жылдары Ташкентте жана Фрунзеде иштеп жүрүп, кыргыз жаштарынын укугун жана билим алуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү демилгелерин көтөргөн.
- Ал **Кыргыз автономиясын түзүү идеясынын** баштапкы концепциясын иштеп чыккан жаш жетекчилердин бири болгон.

Көз караштын өзөгү:

- Элдин өнүгүүсү саясий эркиндик, билим берүү, жана экономикалык өз алдынчалык аркылуу ишке ашат.
- Улуттун келечеги жаштардын билим деңгээли менен аныкталат.
- Борбордон башкарылган саясаттын ордуна **региондук жоопкерчилик жана элдик башкаруу** зарыл.

III. Көз карашы жана ой жүгүртүүсүнүн калыптанышы

1. Социалдык адилеттик идеясы

Жусуп Абдрахманов революция идеалдарын кыргыз чындыгы менен айкалыштырып, **социалдык теңчилик** маселесин улуттук деңгээлде караган. Ал “кедей менен байдын ортосундагы ажырым билим аркылуу жоюлат” деп эсептеген.

2. Улуттук өз алдынчалык

1920-жылдардын башында ал Түркстандагы кыргыздардын бөлөк эл катары таанылышы үчүн күрөш жүргүзүп, «Кыргыздар өз алдынча эл, өзүнүн тили, маданияты жана тарыхы бар» деген позицияны кармаган. Бул көз караш кийин 1924–1925-жылдары Кыргыз автономиясынын негизги идеологиялык багытын аныктаган.

3. Агартуу жана маданий өнүгүү

Жусуп Абдрахманов үчүн **агартуу** — улуттук кайра жаралуу куралы болгон. Ал мектептерди ачуу, мугалимдерди даярдоо жана кыргыз тилинде билим берүү системасын түзүү демилгелерин көтөргөн.

4. Геосаясий аң-сезим

Ташкент жана Москвадагы ишмердүүлүгү ага Борбор Азиядагы элдердин абалын салыштырып талдоого мүмкүнчүлүк берген. Ал Кыргызстанды **борбордук саясаттын коштоочусу эмес, өнөктөшү** катары элестеткен.

IV. 1924-жыл — бурулуш чек

1924-жылы Жусуп Абдрахманов **Кыргыз автономиясын уюштуруу маселесине** түздөн-түз катыша баштайт. Бул анын жашоосундагы жана кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн тарыхындагы эң маанилүү бурулуш болгон. Ал ошол учурда 23 жашта эле, бирок анын саясий жетилгендиги, билимдүүлүгү жана эл алдындагы жоопкерчилиги аны лидер катары көрсөттү.

Жусуп Абдрахмановдун билим алуусу боюнча маалымат

№	Билим алуусу (медресе, мектеп, курстар)	Жылдар	Медресе, мектеп, курстар жайгашкан жери
1	Айылдагы мусулман мектеби	1909-ж.	Көл өрөөнү, Чиркей айылы
2	Сазоновка айылындагы орус-тузем мектеби 1909 жылы бул мектепте 15 балага ылайыктуу, жатакана, тамак-ашы менен уюштурулган	1910-1915-жж.	Көл өрөөнү, Сазоновка атындагы жалаң орус дыйкандар жашаган айыл. Айыл 1879-жылы келгин орустар тарабынан түзүлгөн
3	Караколдогу эки жылдык Жогорку башталгыч билим берүү мектеп	1915-1916-жж.	Көл өрөөнү Каракол – 1869 -жылы келгин орустар тарабынан түзүлгөн. Көл өрөөнүндө алгачкы шаар
4	Верный шаарындагы кызыл командирлерин даярдоочу курсу	1919-ж. (январь, февраль, март, апрель)	Казакстан: Верный шаары 1918-жылы орус аскерлери тарабынан түптөлгөн
5	Ташкент шаарындагы В.И. Ленин атындагы Жогорку аскердик мектеп	1919-ж. (апрель, август, декабрь)	Өзбекстан: Ташкент шаарындагы Жогорку аскердик мектеп
6	Москва шаарындагы СССРдин Борбордук Аткаруу комитетинин алдындагы марксизм курсу	1929-1930-жж.	Россия: Москва шаарындагы СССРдин Борбордук Аткаруу комитетинин алдындагы марксизм курсу

Жусуп Абдрахманов үй-бүлөсү менен

Жусуп Абдрахманов иниси Токо Абдрахманов менен

V. Корутунду

1901–1924-жылдар — Жусуп Абдрахмановдун инсан катары калыптанышынын, идеялык изденүүсүнүн жана улуттук аң-сезимдин жаралыш доору.

Анын көз караштары **социалдык теңчилик, билим, улуттук өз алдынчалык жана элге кызмат кылуу** принциптерине негизделген. Бул идеялар кийинчерээк анын мамлекеттүүлүк үчүн күрөшүндүн жана реформачыл ишмердүүлүгүнүн негизи болуп калды.

VI. Талкуу үчүн суроолор (лекциядан кийин колдонууга)

1. Жусуп Абдрахмановдун көз карашына революциялык окуялар кандайча таасир эткен?
2. Анын улуттук автономия тууралуу ойлору азыркы кыргыз мамлекеттүүлүгүнө кандай байланышта?
3. 1920-жылдардагы анын “агартуу” концепциясын бүгүнкү билим саясаты менен салыштырып көрүүгө болобу?
4. Абдрахмановду «интеллектуал реформатор» деп атоого кандай негиз бар?